

**Gemeente
Amsterdam**

Archeologisch bureauonderzoek

Bestemmingsplan Adelaarsweg-Meeuwenlaan,
BO 21-161 Amsterdam 2021
Monumenten en Archeologie

Inhoud

Inhoud.....	3
Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Basisgegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen.....	7
2.2 Rijk.....	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam.....	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-geografische en archeologische inventarisatie.....	10
3.1 Geomorfologie en bodem algemeen	10
3.2 Historie algemeen	10
3.3 Historisch-geografische inventarisatie	12
3.3.1 Het Waterlandse veengebied	12
3.3.2 De Volewijk	13
3.3.3 Recente ontwikkelingen.....	14
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied.....	16
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart	16
3.4.2 Vindplaatsen	16
3.4.3 Bodemopbouw en grondwaterstand	18
3.5 Conclusie: gespecificeerde verwachting	18
4 Archeologische verwachtingskaart.....	19
5 Archeologische beleidskaart.....	20
6 Conclusie	21
7 Bronnen.....	22
Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema	24

Samenvatting

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Ruimte en Duurzaamheid een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplangebied Adelaarsweg-Meeuwenlaan, stadsdeel Noord. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in het plangebied aanwezig kunnen zijn, en ten gevolge van eventuele toekomstige bouwontwikkelingen verstoord kunnen worden. In deze gevallen is aanvullend advies nodig voor het bepalen van het geschikte archeologisch vervolgtraject (zie stroomschema appendix 1).

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-geografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

De archeologische verwachting betreft één zone, zoals aangegeven op de verwachtingskaart (p. 19). Aan de hand van deze verwachtingskaart is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt één zone met een lage verwachting (p. 20). Voor deze zone geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt een wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook wanneer geen archeologisch onderzoek is vereist, en toch bodemvondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, dit wordt gemeld bij Monumenten en Archeologie. In overleg met de ontwikkelaar worden vervolgens maatregelen getroffen tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Ruimte en Duurzaamheid een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplan Adelaarsweg-Meeuwenlaan, stadsdeel Noord. Het plangebied wordt ruwweg begrensd door de Johan van Hasseltweg, de Kievitstraat, de Adelaarsweg en aan de zuidkant door de achterzijde van de percelen aan de Fazantenweg .

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het plan- en onderzoeksgebied.

In het bureauonderzoek komt een landschappelijke, historische en archeologische analyse van het plangebied (hoofdstuk 3) aan de orde. Hieruit volgt een archeologische verwachtingskaart (hoofdstuk 4), gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt bij welke oppervlakte en diepte bodemingrepen zijn uitgezonderd van de archeologische onderzoeksplicht.

1 Basisgegevens

Project

Opdrachtgever

Uitvoerder bureauonderzoek

Bevoegd gezag

Beheer en plaats documentatie

Ruimte en Duurzaamheid

Monumenten en Archeologie – B. Vissers

Gemeente Amsterdam

Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam

Onderzoeksgebied

Provincie

Plaats

Stadsdeel

ARCHIS onderzoeksnummer

Centrum coördinaat

Noord-Holland

Amsterdam

Noord

5117372100

X: 123.247

Y: 489.052

1 Het plangebied (rood omlijnd) geprojecteerd op de luchtfoto van 2020 (Basisinformatie, Gemeente Amsterdam)

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologisch erfgoed bestaat uit structuren, grondsporen en voorwerpen die in de bodem bewaard zijn gebleven. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor een optimale integratie van archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk onder andere de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast, en de Erfgoedwet geïntroduceerd. De Monumentenwet is per 1 juli 2016 vervallen, maar het deel dat betrekking heeft op de fysieke leefomgeving blijft via het Overgangsrecht in de Erfgoedwet van toepassing.¹

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn van het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of plaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.² De Erfgoedwet bevat een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zogenaamde meldingsplicht).³

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de omgevingsvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie (ILC).⁴ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke

¹ Hoofdstuk 9 Erfgoedwet 2016.

² Artikel 9.1 Erfgoedwet (overgangsrecht); Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

³ Artikel 5.10, tweede lid, Erfgoedwet 2016.

⁴ Provincie Noord-Holland, 2018.

Verordening in acht te nemen. Op de ILC zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. Naast de ILC beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis. De waardestellingen van de ILC en AMK zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁵ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die Monumenten en Archeologie heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning in aanvulling op voorliggend bureauonderzoek een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de- of 20ste-eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

De uitvoering van archeologisch onderzoek is gebonden aan de Beoordelingsrichtlijn Archeologie (BRL SIKB 4000) en daarmee samenhangend de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt onder meer onderscheid gemaakt tussen Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, en het doen van Opgravingen (Appendix: stroomschema).

⁵ Monumenten en Archeologie, 2016.

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Archeologisch veldonderzoek wordt, afhankelijk van de bodemingreep en de verwachting, voorafgaand aan of tijdens de civieltechnische werkzaamheden (variant archeologische begeleiding) uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

3 Historisch-geografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem algemeen

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v.Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. De top van dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld NAP -2 à -3 m.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 12de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aan de noordzijde van het IJ, in Waterland, begon deze ontwikkeling al in de 10de eeuw. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

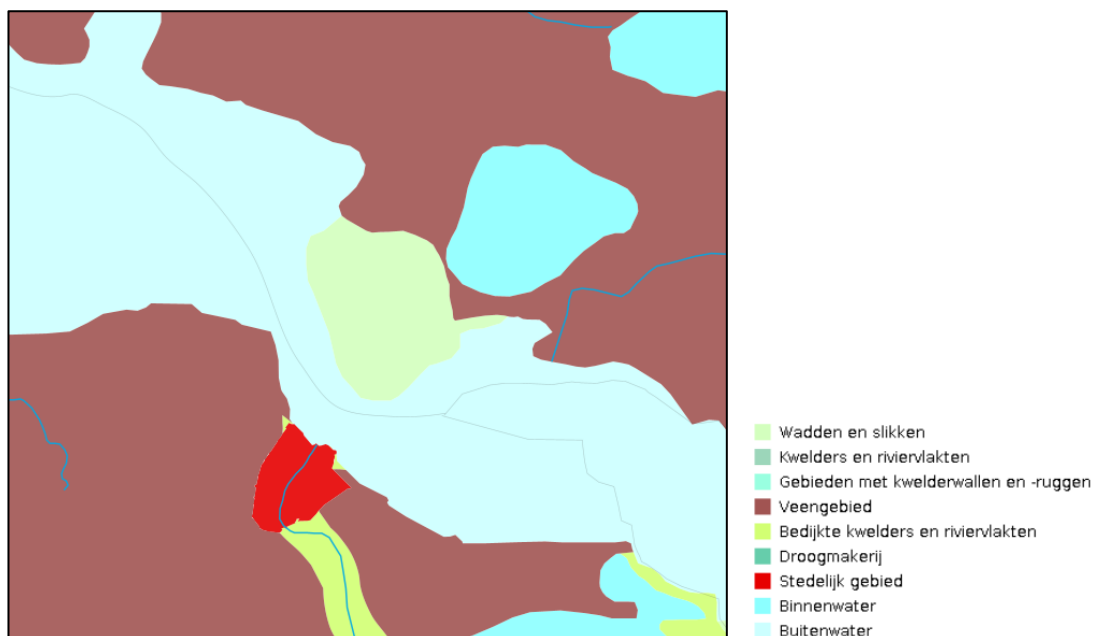
De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan, zo blijkt uit recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin, terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen bekend. De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen eind 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) voorburgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door het huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuilt de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze werd gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in

en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-geografische inventarisatie

Het plangebied wordt ruwweg begrensd door de Johan van Hasseltweg, de Kievitstraat, de Adelaarsweg en aan de zuidkant door de achterzijde van de percelen aan de Fazantenweg. De locatie maakt historisch gezien deel uit van een voormalige landtong van de noordelijk IJ-oever: de Volewijk (afb. 3). Voor de historisch-geografische analyse van dit gebied zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de Paleogeografische kaart door Vos *et al.* (2018), de kaart van Nicolaes Visscher (ca. 1700), de kadastrale kaart van 1832 en de kaart van Publieke Werken van 1929.

2 Paleogeografische kaart (uitsnede) voor de periode rond 1500 ter hoogte van Amsterdam en de Volewijk⁶

3.3.1 Het Waterlandse veengebied

Tussen de 10de en 13de eeuw werd het Waterlandse veengebied ontgonnen.⁷ Het inklinken van het veen en daardoor de noodzaak om telkens nieuw gebied in cultuur te brengen, leidde tot een wijde verspreiding van woonterpen over het landschap.⁸ Tussen de 13de en de 14de eeuw ontstond door voortdurende bodemklink een laaggelegen vlakte die ongeschikt was voor akkerbouw, maar nog wel als weidegrond gebruikt kon worden.⁹ Om het gebied te beschermen tegen het water van de Zuiderzee werden zeedijken aangelegd, die uiteindelijk samen de Waterlandse zeedijk zouden vormen.

⁶ Vos *et al.*, 2018.

⁷ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17.

⁸ De Bont 2009, 577.

⁹ Bos 1984, 23-25.

3.3.2 De Volewijk

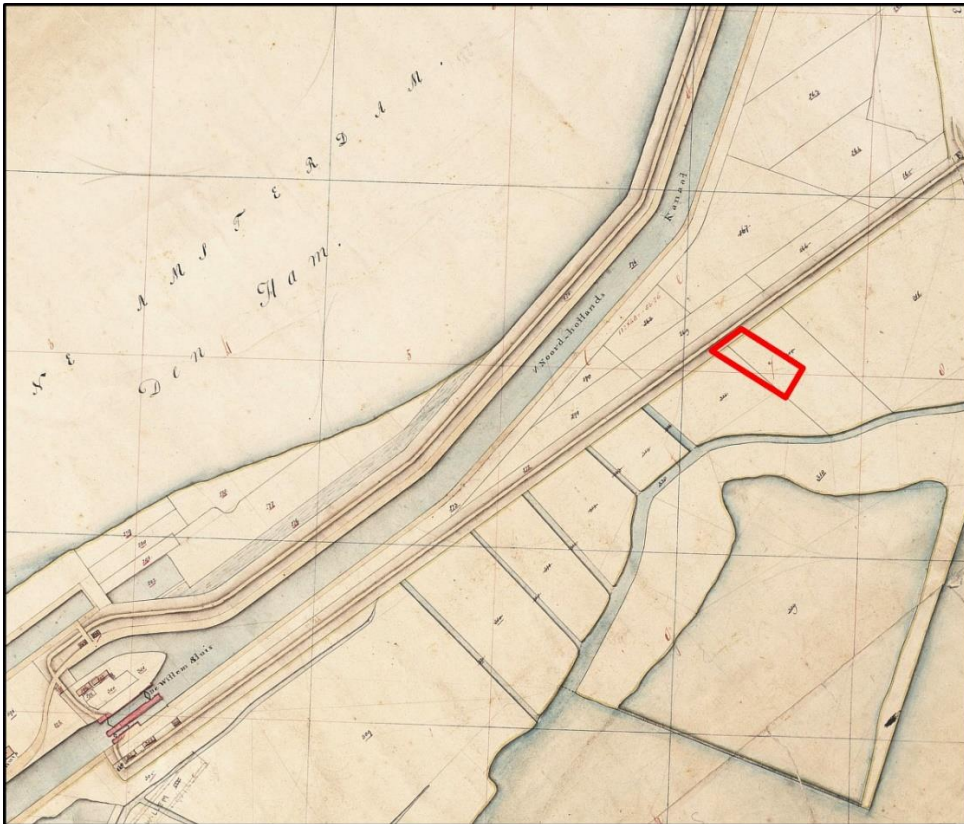
In de paleogeografische reconstructie van Vos *et al.* (2018), maakt het gebied ter hoogte van de Volewijk deel uit van de buitendijkse wadden en slikken (afb. 2). Uit historische bronnen is bekend dat in 1399 toestemming werd gegeven voor het aanleggen van een lage dijk (zomerdijk) rond de landtong.¹⁰ De kaart van Volewijk door Cornelis Danckertsz. de Rij¹¹ toont de verkaveling rond 1640-1656. Rond die tijd werd duidelijk dat de landtong invloed had op de stromingen in het IJ en zo een belangrijke rol speelde bij het tegengaan van het dichtslibben en bevaarbaar houden van de zeearm. Ook werd dwars door de Volewijk een trekvaart naar Buiksloot gegraven (afb. 3). Tussen 1819 en 1824 werd deze verbreed en verdiept tot het Noord-Hollandsch Kanaal (afb. 4). De ruimtelijke ontwikkeling in en om de Volewijk werd vanaf de 19de eeuw gekenmerkt door inpolderingen aan beide kanten van de landtong en verstedelijking, gepaard met grote infrastructurele ingrepen.

3 De planlocatie (rood omlijnd) op de kaart van Drogenham / Viisscher van ca. 1700 met de begrenzing, inrichting en ligging van de Volewijk ten opzichte van Amsterdam, het IJ en de Waterlandse Zeedijk

¹⁰ De Cock 1975, 340

¹¹ Stadsarchief Amsterdam, Beeldbank, afbeeldingsbestand MMSA01_00694000F3

4 De planlocatie (rood omlijnd) op de kadastrale kaart van 1832¹²

3.3.3 Recente ontwikkelingen

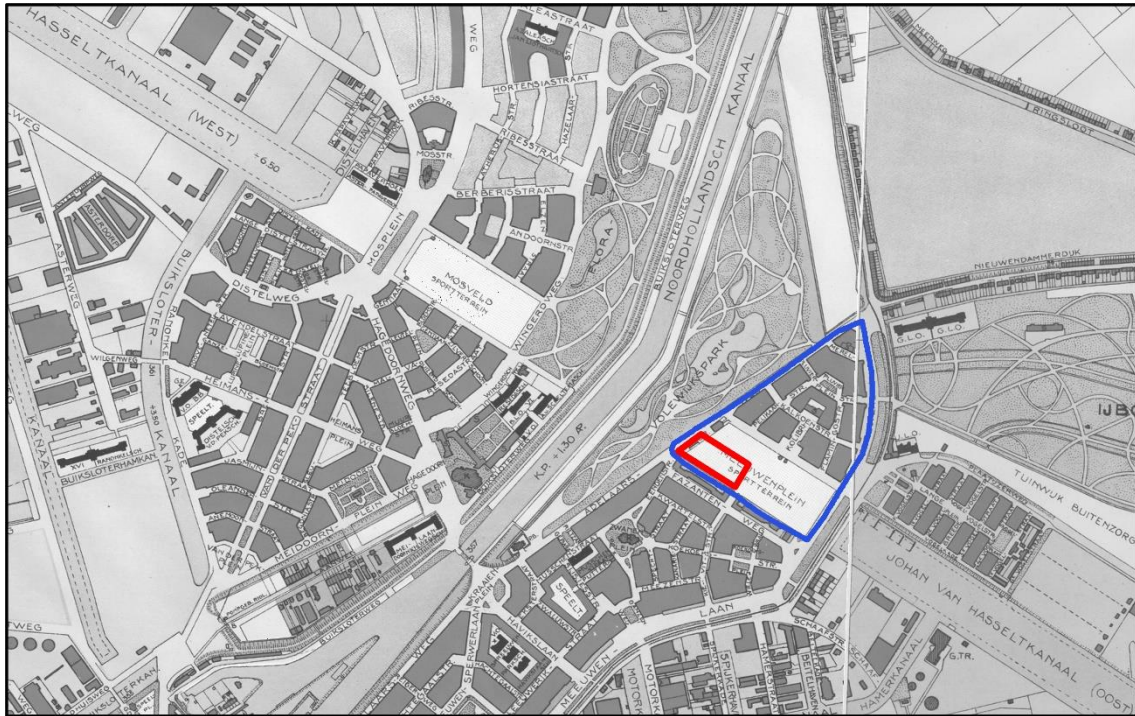
De Adelaarsweg vormt ter hoogte van de planlocatie nog een overblijfsel van de 19de-eeuwse oostelijke kanaaldijk van het Noord-Hollandsch Kanaal. De planlocatie lag buiten deze dijk, in de Buitenvogelwijkslanden. Het gebied was zeer drassig. In de aanwijzende tafels (tabellen) bij het kadaster van 1832 worden de percelen in en om het plangebied omschreven als moeras.¹³ Tot 1918 werd het terrein opgehoogd met baggerspecie. In 1918 werd de baggerbergplaats geëgaliseerd en met de afgegraven grond werd het Vliegenbos opgehoogd.¹⁴

Na de annexatie van delen van Waterland in 1921 breidde Amsterdam zich uit aan de noordoever van het IJ. De kaart van Publieke Werken van 1929 (afb. 5) toont de inmiddels aangelegde woonwijken. Ten tijde van deze kaart maakte het plangebied zelf echter deel uit van een groot sportterrein (het Meeuwenplein) dat onbebouwd was gebleven in afwachting van plannen tot het doortrekken van het Johan van Hasseltkanaal (afb. 5). Pas in de jaren '60 kwam hierin verandering. Op de planlocatie werd een noodschool gebouwd. Ten noorden van de planlocatie werd de Johan van Hasseltlaan aangelegd als onderdeel van de aansluiting op het IJ-tunneltraject. De noodschool werd in 1985 gesloopt waarna in 1988 de bouw van het huidige schoolgebouw volgde.

¹² Minuutplan 1832 Gemeente Buiksloot, Sectie A, blad 2 (RCE)

¹³ Aanwijzende tafels (OAT) 1832 Gemeente Buiksloot, Sectie A (geraadpleegd via HisGIS en RCE)

¹⁴ Centraal Tekeningen Archief (CTA) van het Stadsarchief Amsterdam (SAA), dossier 23297

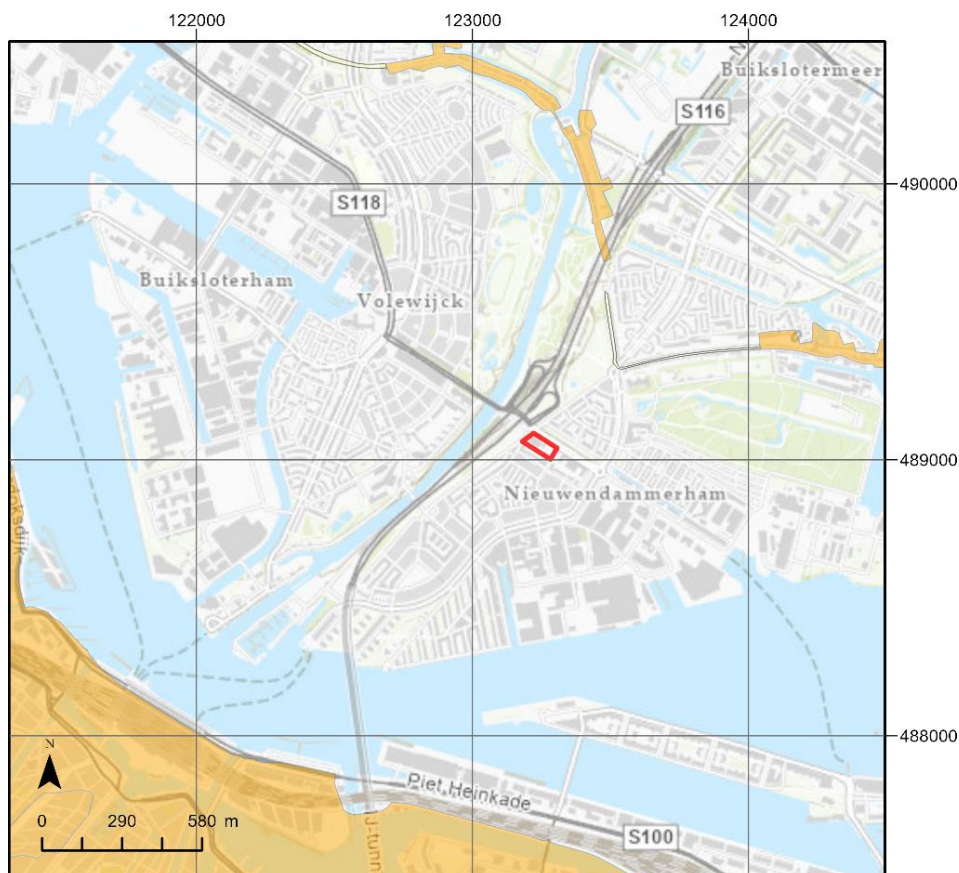

5 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken, 1929 (SAA); blauw omlijnd is het voormalige baggerspeciedepot (in gebruik tot 1918)

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart

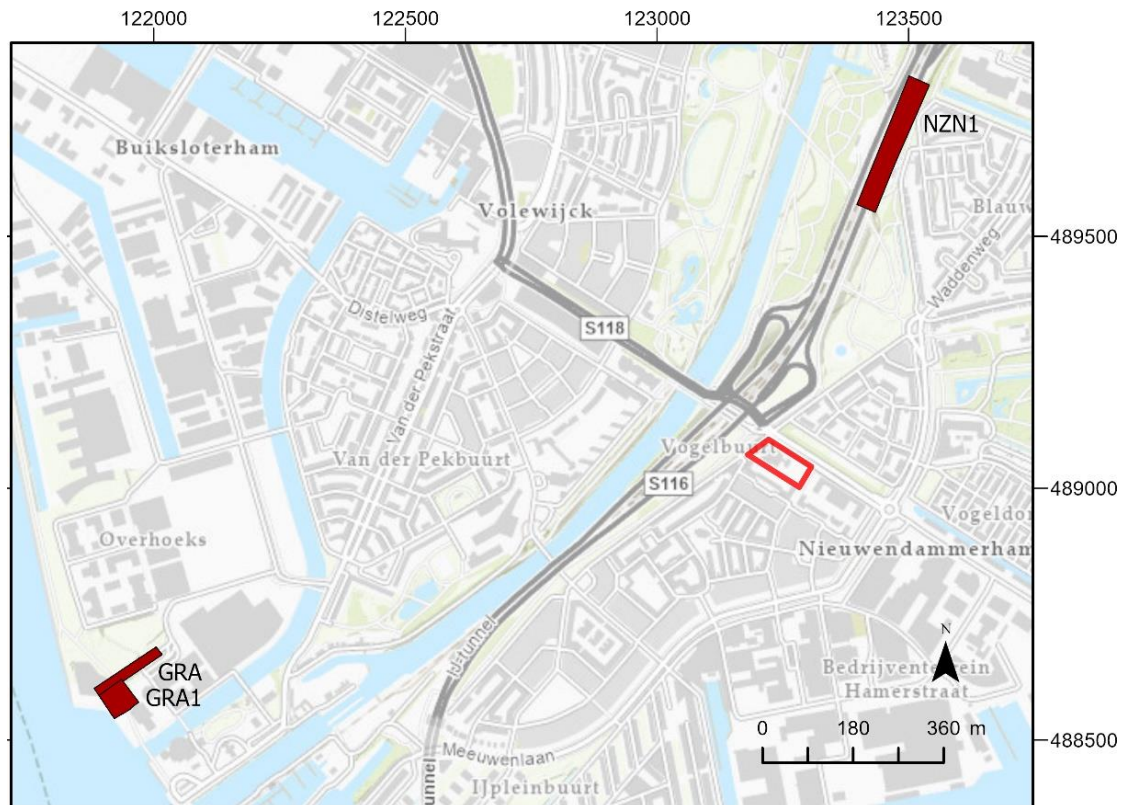
Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen (afb. 6). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van planvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in hoofdstuk 4.

6 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), met in oranje de zones met een hoge archeologische (verwachtings)waarde (RCE)

3.4.2 Vindplaatsen

Binnen het plangebied en in de directe omgeving zijn tot op heden geen archeologische vindplaatsen bekend waar onderzoek heeft plaatsgevonden (afb. 7). Wel is veldonderzoek uitgevoerd in het uiterste zuiden van de landtong Volewijk aan de Grasweg (topocodes GRA en GRA1), en in het kader van de aanleg van de Noord/Zuidlijn op de locatie Nieuwe Leeuwarderweg (topocode NZN1). De vindplaatsen zijn indicatief voor bodemopbouw en mate van recente bodemverstoring binnen het plangebied en worden hieronder kort beschreven.

7 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) en de vindplaatsen (donkerrood)

Nieuwe Leeuwarderweg (NZN₁)¹⁵

Bij de aanleg van de Noord/Zuidlijn is een aantal bouwlocaties in de stad geselecteerd voor archeologisch onderzoek. Eén van deze locaties was de Nieuwe Leeuwarderweg. De aanleiding voor het onderzoek was de mogelijke aanwezigheid van resten van een middeleeuwse dijk, die door de aanleg van het metrotracé verstoord zouden kunnen worden. Tijdens het veldonderzoek bleek dat het dijklichaam al bij eerdere bouwwerkzaamheden was vergraven.

Shell-terrein Grasweg (GRA, GRA₁)¹⁶

In 2004 en in de periode 2007-2008 werd in het kader van de sanering van het voormalige Shell-terrein een archeologische begeleiding uitgevoerd. Deze had als doel de plaatselijke bodemopbouw te documenteren en eventueel de middeleeuwse zomerdijk van de Volewijk te lokaliseren. Het terrein werd geïnterpreteerd als in het IJ aangeplempte grond.¹⁷ In bureauonderzoek BO 15-o86 van MenA wordt de volgende interpretatie van de gedocumenteerde bodemopbouw voorgesteld.

De natuurlijke ondergrond van de Volewijk op ca. NAP -1 m bestond uit bruin-grijze klei op rietveen, overeenkomstig met de bodem van buitendijkse kleigronden als de polder IJdoorn. De kleilaag bleek op diverse plekken te zijn verstoord door bodemroerende activiteiten in de 20ste eeuw. Boven het kleipakket bestond de bodem uit lagen baggerslib, puin en geel zand met

¹⁵ Onderdeel van project "Archeologie van de Noord/Zuidlijn", Archis 2073327100, 2090994100, 2042222100

¹⁶ Archis 2085818100

¹⁷ Gawronski & Veerkamp 2007

voornamelijk laat 19de tot 20ste-eeuws materiaal, die in verband kunnen worden gebracht met de (sub)recente ontwikkeling en gebruik van het terrein als industriegebied.

3.4.3 Bodemopbouw en grondwaterstand

De huidige maaiveldhoogte op de planlocatie is NAP +1,6 m ter hoogte van het schoolgebouw, en NAP +1 m in het zuidoostelijke kwart van het plangebied.¹⁸ De grondwaterstand ligt rond de NAP +0,4 m.¹⁹ Uit milieukundig booronderzoek op de planlocatie blijkt dat het ophogingspakket ter plaatse ca. 2 meter dik is en rust op een tenminste 4 meter dikke kleilaag.²⁰ Uit geologisch booronderzoek, op verschillende locaties van de voormalige landtong blijkt dat het ophogingspakket op de natuurlijke bodem van klei- op veen ligt.²¹

3.5 Conclusie: gespecificeerde verwachting

Op basis van de historisch-geografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het onderzoeksgebied Adelaarsweg-Meeuwenlaan materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en gebruiksgeschiedenis vanaf de 10de eeuw. Deze betreffen voornamelijk sporen van ontginning en landgebruik. Ook kunnen huisplaatsen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn, maar deze kennen een lage trefkans. Binnen het hele plangebied dient rekening te worden gehouden met recente verstoringen door een combinatie van ophogingen, afgravingen en funderingen.

¹⁸ Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN3 en AHN4), 50 cm maaiveld gridproduct

¹⁹ <https://maps.waternet.nl/kaarten/peilbuisen.html>, geraadpleegd 15-10-2021

²⁰ Onderzoek indicatief bodemonderzoek en bijlagen Van Hasseltzone te Amsterdam Noord (opgevraagd via odnzk@nazca4u.nl), boringen D14, D15, D16, D17

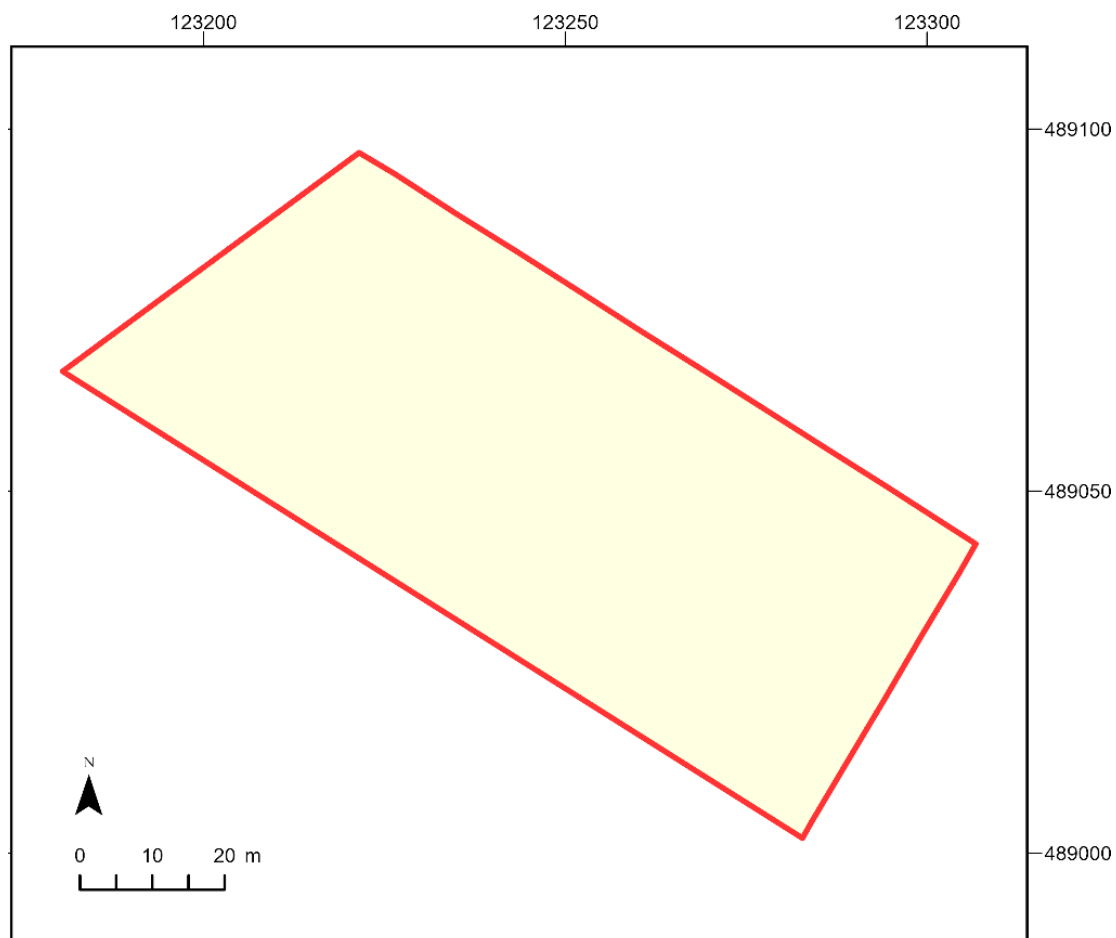
²¹ DINOLoket Geologisch booronderzoek B25E0892, B25E0907, B25E0780 (o.a.)

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-geografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het onderzoeksgebied Adelaarsweg-Meeuwenlaan materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en gebruiksgeschiedenis vanaf de 10de eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart voor het plangebied met één zone (afb. 8). Een hoge verwachting duidt op een dichtere verspreiding van archeologische resten met een sterke onderlinge samenhang. In zones met een lage verwachting hebben de sporen een lagere trefkans en/of betreffen deze vooral losse vondsten.

 Zone A: De Volewijk
Archeologische verwachting: laag

In de voormalige buitendijkse polder kunnen sporen voorkomen die verband houden met landgebruik vanaf de 10de eeuw tot de verstedelijking in de 19de eeuw. Ook kunnen huisplaatsen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn, maar deze kennen een lage trefkans. Grote delen van de Volewijk zijn naar verwachting verstoord door grootschalig grondverzet in de 20ste en 21ste eeuw.

8 Archeologische verwachtingskaart plangebied Adelaarsweg-Meeuwenlaan

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het onderzoeksgebied Adelaarsweg-Meeuwenlaan is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het onderzoeksgebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop één zone met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (afb. 9; Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

 Beleidsvariant 11: (terreinen met een lage verwachting die zijn opgehoogd)
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele onderzoeksgebied geldt conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

9 Archeologische beleidskaart plangebied Adelaarsweg-Meeuwenlaan

6 Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor onderzoeksgebied Adelaarsweg-Meeuwenlaan. Hiervoor geldt één archeologische beleidszone. Voor deze zone geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

7 Bronnen

Motivatie gebruikte bronnen

Voor dit bureauonderzoek zijn verschillende cartografische, historische en archeologische bronnen gebruikt. De onderstaande bronnen worden, voor zover deze voor het onderzoeksgebied beschikbaar zijn, standaard geraadpleegd. Waar de gegevens relevant blijken bij het opstellen van de gespecificeerde verwachting worden deze opgenomen en behandeld in de lopende tekst.

- bodemkaart van Nederland, schaal minimaal 1:50.000;
- zeekaarten (i.v.m. met [voormalige] dieptes van zee- en andere waterbodems);
- oude (vanaf 1811) en moderne kadasterkaarten;
- ESRI topografische kaart van Nederland;
- oude kaarten en bouwtekeningen uit (de beeldbank van) het Stadsarchief Amsterdam (SAA): <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/>
- gegevens van milieukundig bodemonderzoek;
- archeologische en overige cultuurhistorische rapporten van onderzoek uitgevoerd binnen het onderzoeksgebied;
- beschikbare lucht- en satellietfoto's;
- huidig gebruik waterbodem: schelpenwingsgebied, visserijgronden, zandwingsgebied, natuurgebied, ankergebied, bekende pijpleidingen en kabels, etc.
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN), 50 cm maaiveld gridproduct, shaded relief. Geodan/ Esri Nederland of Actueel Dieptebestand Nederland (ADN);
- sonarbeelden en/of multibeambeelden (waterbodems);
- AAGV: Archief Waterschap Amstel Gooi en Vecht
- ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>
- AMK: Archeologische Monumentenkaart
- ILC: Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie: <https://geoapps.noord-holland.nl/GeoWebP/index.html?viewer=ILC>
- HisGIS: Historisch Geografisch Informatiesysteem: <http://www.hisgis.nl/>

Literatuur

Bont, C. de: *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Wageningen 2009.

Borger, G.J.: Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied, in: W.F. Heinemeijer, M.F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen 1987.

Vos, P., Van der Meulen, M., Weerts, H., Bazelmans, J.: *Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*, Amsterdam 2018.

Gawronski, J. & J. Veerkamp, *Het Shell-terrein. Inventariserend veldonderzoek Grasweg (2004)*, (MenA AAR 19) Amsterdam 2007.

Jansen, L., 'De geschiedenis van Amsterdam Noord', *Ons Amsterdam* 14 (1962), 354-359.

Monumenten en Archeologie, *Erfgoed voor de stad. Agenda voor het erfgoed in een groeiend Amsterdam*, Amsterdam 2016.

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010.

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/Antwerpen 1993.

Terhorst, T., *Archeologisch bureauonderzoek Bestemmingsplangebied Overhoeks* (MenA BO 15-086) Amsterdam 2015.

Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema

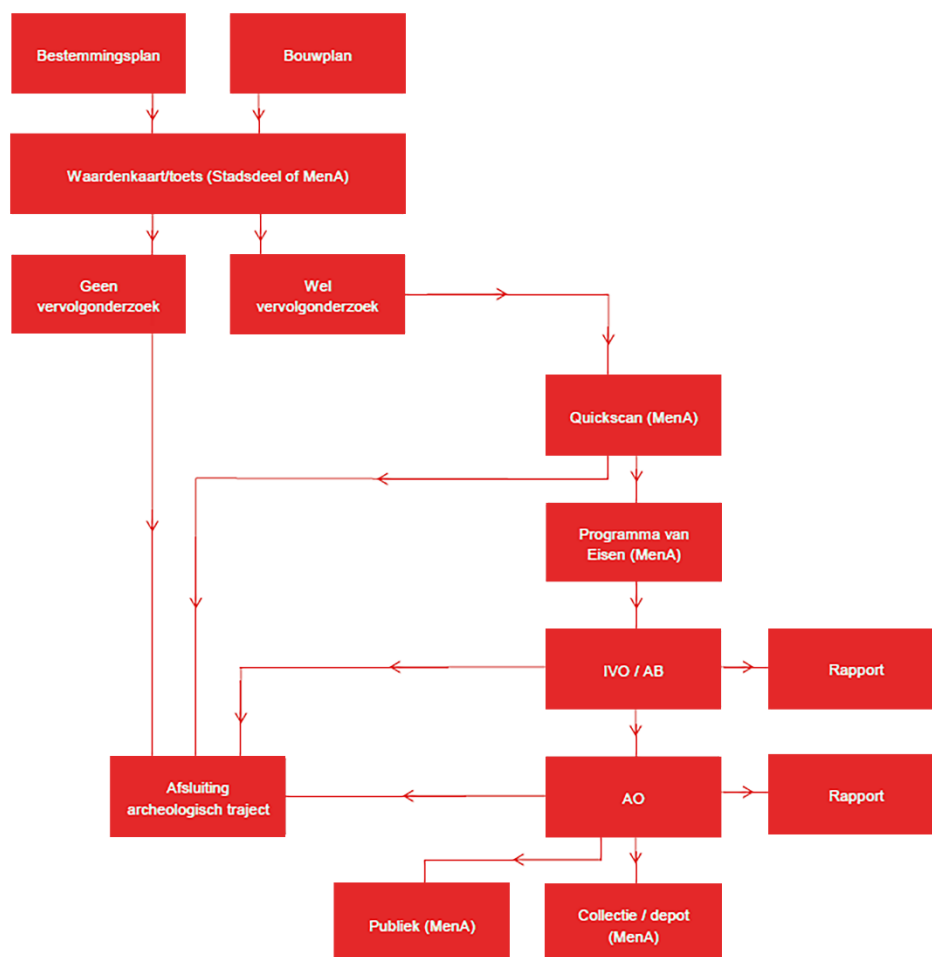
Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke ingreep in de (water)bodem, ongeacht het oppervlak of de diepte, archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de of 20ste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de 19de eeuw hebben de verwachte resten een wijdere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² (9a) en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m² (9b).

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie MenA

Colofon

Archeologisch bureauonderzoek BO 21-161

Amsterdam 2021

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

dr. R. Jayasena
Senior KNA-archeoloog Ma
Gemeente Amsterdam
Monumenten en Archeologie

Datum:	10-12-2021
Status:	1.2
Tekst:	B. Vissers MA
Redactie:	T. Terhorst MA
Cartografie:	B. Vissers MA
Vormgeving:	Monumenten en Archeologie, gemeente Amsterdam

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2021
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MenA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.